

Az alábbiakban két ismeretlen eredetű szöveg filológiai-nyelvtörténeti elemzését végzem el.

Az 1. sz. szöveg 29,7x21,1 cm méretű papírlapon található. A szöveg keletkezésének korát a paleográfiai és ortográfiai jegyei, valamint a papír vízjelei alapján a II. évezred végére tehetjük.

A 2. sz. szöveg ennél is jóval korábban – hasonló módszerrel meghatározva –, a 13-14. sz. fordulóján keletkezhetett. A teljes szöveg – amely jelentős tartalmi egyezést mutat az 1. sz. szöveggel – 6 darab negyedrévnyi papírlapon található, s fennmaradásának jellegzetes formája alapján a Königsbergi töredékre emlékeztet, azzal az eltéréssel, hogy ennek nincsenek szalagjai. A lapok hátoldalán térkép és szövegtöredékek találhatók, ezek elemzésére felkértem dr. Szentgyörgyi Rudolfot (ELTE), aki a hátoldali szövegek legjobb hazai szakértőjének tekinthető.

A két szöveget – feltehető keletkezéstörténeti kapcsolataik miatt – a továbbiakban azonos módszerrel vizsgálom.

1. sz. szöveg

Zorán: Amikor elmentél tőlem

Amikor elmentél tőlem, majdnem meghaltam,
Nem tudtam enni, és forgolódtam ágyamban,
Később egy régi lány vigaszait hallgattam,
Amikor elmentél tőlem, majdnem meghaltam.

Amikor elmentél tőlem, majdnem meghaltam,
És Mario Lanza régi lemezeit hallgattam,
És álomban újra összebújva tangót táncoltam, veled,
Amikor elmentél tőlem, majdnem meghaltam.

A cím előtt álló *Zorán* feltehetően a szöveg szerzőjének nevét takarja. Egyelemű, etimológiailag nem átetsző név: az ilyen nevek az onomasztika általános ismeretanyaga szerint a 14–15. sz. után már nemigen voltak használatosak. E nyelvemlék előkerülése azonban feltétlenül szükségessé teszi az egyelemű névadásra vonatkozó tudományos ismereteink felülvizsgálatát.

Az 1. vszk. kulcsszava az *elmentél* igei állítmány, amelynek személyragja 2. személyű alanyra utal, ám a személy a szöveg további részeiben sincs megnevezve. A 2. sor azonban arról tudósít, hogy az ismeretlen személy távozása következtében a szerző testi szükségleteit (evés, alvás) nem tudta kielégíteni. A Molnár Ferencnek a II. évezred végének művelődéstörténeti körülményeire vonatkozó kutatásai szerint ez idő tájt a dada, ill. óvónő foglalkozású személyek feladatkörébe tartozott a fiatalabb korúak etetése és altatása. Ezek alapján arra gyanakodhatunk, hogy a szerző esetleg dadájának és/vagy óvónőjének távozását említi.

A *régi lány* jelzős szerkezet a kor más dokumentumai alapján szokatlannak tűnik, a *régi* jelző ugyanis döntően élettelen dolgokra vonatkozott. Itt a szerkezet talán 'idős hölgy' jelentésű, és esetleg a szerzőnek egy másik (régebbi?) dadájára és/vagy óvónőjére utal.

A 2. vszk.-ban szereplő *Mario Lanza* névről a korabeli

források alapján megállapítható, hogy olasz származású operaénekest takar (1921–59), amely a mű, ill. a szerző észak-itáliai kapcsolataira utal. Elképzelhetőnek tartom, hogy esetleg egy régi énekes társról van szó, akivel a szerző együtt Scalázott Milánóban. Lanza halálának éve a szerző életkorát is segít valamelyest behatárolni: valószínűleg 1941-ben vagy 42-ben született. Arra, hogy a közös éneklés régi emléke lehet a szerzőnek, az is utal, hogy elalszik a dal hallgatása közben (vö. a következő sor *álmomban* szavával.)

De az élet szép, s a lemezgyárat felhívtam,
És emlékül neked ezt a dalt írtam.

A 2. vszk.-ban említett *tangó* korabeli (talán ősi magyar) tánc, amelyet a korban már gyerekkoruktól kezdve tanulhattak az emberek. Erre az alábbiakból következtethetünk: a szövegben arról esik szó, hogy e táncot *összebújva* táncolják; egy, az adott korból ránk maradt gyerekdal szövege is ezt említi: *bújj, bújj, zöld ág...*

E vszk., amely alább is ismétlődik, szövegtani szempontból nem mutat erős koherenciát. Nem világos, mi köze van egymáshoz az élet dicséretének, s az utána említett cselekvéssornak.

Amikor elmentél tőlem, majdnem meghaltam,
Egy régi dalomtól meghatódtam titokban,
És egy héten át parkoltam a tilosban, miattad,
Amikor elmentél tőlem majdnem meghaltam.

A 3. vszk. kulcsszava a *lemezgyár*. A korabeli gloszszáriumok és szótárak ennek kétféle jelentését tüntetik fel: 1. 'hangrögzítésre használt bakelitkorongokat előállító üzem' – ezt a jelentést erősíti a vers szöveg-hálójában a korábban Lanzára történő utalás, s a következő sorban említett határozott tárgyként álló *dal* szemantikai tartalma. 2. 'fémmegmunkáló üzem (Dunaújvárosban és Ózdon)' – ha mégis ez a jelentése az itteni előfordulásnak, az azt valószínűsíti, hogy a szerző járhatott az említett településeken vagy azok közelében, ami a szerző nyelvi életrajzának felderítése szempontjából kulcsfontosságú körülmény. A probléma azonban további vizsgálatokat igényel.

De az élet szép, s a lemezgyárat felhívtam,
És emlékül neked ezt a dalt írtam.

A 4. vszk. kulcsszava a *parkoltam*, amely hapax. Feltehető jelentése – amelyet a szöveg 13-14. sz.-i változata is megerősíthet – 'parképítési munkát végez'. A szöveg logikája, valamint a korra vonatkozó művelődéstörténeti ismereteink alapján azonban egyelőre nem tudjuk megállapítani, miért kényszerült e feladat elvégzésére a szerző, s ráadásul miért kellett neki mindezt titokban végeznie (a *tilosban*-hoz lásd a Hallotti beszéd *tiluvt* szavát).

Amikor elmentél tőlem, majdnem meghaltam,
Nagyokat ettem, és negyven szivart elszívtam,
Égszer még ittam is, pedig soha nem bírtam,

Így amikor elmentél, tényleg majdnem meghaltam.

Az utolsó vszk.-beli közlések alapján arra is gondolhatunk esetleg, hogy a versbe foglalt tartalmi elemek, sőt esetleg maga a versírás!, valamiféle kúra része volt, aminek eredményeképpen, a terápia hatására a szerzőnél ismét megnyugtatóan működik a fizikai szükségleteinek kielégítése. Egyedül a *szivart elszív* kifejezés igényel némi kultúrtörténeti megvilágítást: ugyancsak A. Molnár Ferenc idevágó kutatásaiból tudjuk, hogy a korban szokás volt összesodort, szárított növényi leveleket szájba véve meggyújtani, s ezzel füstölni. E szokás rendeltetését, funkcióját azonban sajnos, egyelőre nem ismerjük.

2. sz. szöveg

[szerző és cím megjelölése nélkül]

ystwillest mege holuk vola mykoron twlem el menel
yfa eĵ nŭ evem es fetrenglewzkwedem oz agamban
oz nopun eg regi leannak wigoztolasit halgatam
twlem elmwued ystwillest mwghaloc uola

Az 1. vszk. *ystwillest* szava ma tájszóként él a Dél-Dunántúlon 'rögtön' jelentésben, korábban azonban a nyelvterület más részein (lásd pl. az 1. sz. szöveg Dunaujváros, Ózd környéki kapcsolatait) is el lehetett terjedve.

A *mege holuk vola* összetett igealak kifejezett állítmány a korabeli szövegekben a múltbeli folyamatos, ám eredményre nem jutó cselekvés jelölésére volt használatos. A *mege* elem (vö. HB. *mige*) nem igekötői szerepű, ahogyan egyesek felteszik, mivel nehezen képzelhető el, hogy perfektiváló szerepű volna: ez esetben a költő a halála után írta volna a verset, ami kevésbé valószínű, de teljesen ki sem zárható feltevés.

A *fetrenglewzkwedem* igealak a *fetreng* ige alakbo nyolódása révén létrejött forma, jelentése 'hempereg'. Ennek határozói bővítménye az *agamban*, ami *agyamban* és *ágyamban*-nak egyaránt olvasható, ám a szemantikai összefüggések inkább a második lehetőséget erősítik; sőt ezt a *regi lean* (vö. az. 1. sz. szöveg megfelelő helye) említése szinte kizárólagos valószínűsítővé erősíti.

Figyelemre méltó a refrén zárósorbeli módosítása: itt nem mellékmondatos, hanem ősi, sűrítő szerepű ige-neves formában (*twlem elmwued*) jön elő.

ystwillest mege holuk vola mykoron twlem el menel

A sámán emlegetése a 2. vszk.-ban arra utal, hogy a

ef oz jamannoc og enekit fen hongun dwdolam

ef oz koron almut latec: ezwe buivanc twelwd

tanczot tanczoltam uola

twlem elmwued cholalum choltam vola

kudarcélmény a pogány múlt felé fordítja a szerzőt: ezt mutatja az *og* (ejtsd *oγ*) használata is, ami azonos a későbbi *ó* szavunkkal, és az *avitt*, *avas* stb. szavakkal való etimológiai összefüggésben értelmezhető. A *fen hongun* értelme 'hangosan, üvöltve', a régi ideológiával a nyilvános tereken is vállalt azonosulást mutatja.

Az *almut latec* mindezt a magyarság eredetmondájának gondolatvilágával kapcsolja össze (vö. Emese álma), de felveti annak a lehetőségét, hogy a szerzőt esetleg Álmos ~ Almucsi vezér nemzetségének körében keressük, amit persze maga a szerző gondosan elkendőzni igyekszik (hasonló megoldásokra Benkő Loránd is rámutatott Anonymus szövegeiben).

A *buivanc* a *bújik* ige igenévi alakja, ami nyilvánvalóan a korábban említett *tangó*-ra utal, ám itt e helyett az ősi szó helyett a magyarba valószínűleg akkortájt bekerült szláv *tánc*-ot használja, nyilvánvalóan azzal a céllal, hogy a *fygura etymologica* ősi eszközéhez nyúlhasson. Ugyanez a művészi eszköz köszön vissza az utolsó sor *cholalum choltam vola* kifejezésében, ami felveti, hogy a szerző, ha nem is feltétlenül azonos a Halotti beszéd szerzőjével, de legalábbis iskolatársa lehetett.

ef mondam oz koron eledni fcep

ef oz regi leant ele hiuottam

ef oz koron fcewerewzem

ez werfezetut twnwewd

E versszakkal összefüggésben ismét a *regi leant* kifejezést említhetjük, amely a két szöveg leggyakrabban előforduló nyelvi elemeként jelzi a szerző gondolatainak irányát, sőt középpontját. Az ő megidézése annyira igénybe veszi a figyelmét, hogy az utolsó sorban ront is: a *twnwewd* helyett *twnwewd* áll. (A másolási hibának mint szövegszervező elvnek az alkalmazásáról lásd A. Molnár Ferenc kiváló írásait.)

ystwillest mege holuk vola mykoron twlem el menel

og dolocnak hangitwl revultem oz lockomban

kertid tiluvt narcisussal vegig vltetem

twlem elmwued ystwillest mwghaloc uola

A *revultem*-ről Pais Dezső kutatásai alapján tudjuk, hogy töve azonos a *részeg* szóéval: e versszakban tehát arról tudósít a szerző, hogy részegen énekel, ám a lázadásnak jóval visszafogottabb módján, mivel mindezt a saját lakásában teszi.

A kerti ültetés említése valószínűsíti értelmezésünket az 1. sz. szöveg *parkoltam* hapaxára vonatkozóan. A *tiluvt* 'tiltott' ilyen formája ismét a Halotti beszéddel való kapcsolatot erősíti, jelentését azonban pontosan nem tudjuk értelmezni: hipotézisem szerint – amely további bizonyítékokat igényel – a nárcisz az adott korban szakrális okok miatt tiltott virág lehetett.

ef mondam o3 koron eledni fcep

ef o3 regi leant ele hiuottam

ef o3 koron fcewerewzem

e3 werfzetut twnwewd

ystwleest mege holuk vola mykoron tulem el menel

ef evem ef iwam kedwemre ef [...]

twlem elmwued ystwleest mwghaloc uola

Nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy a *kertid tiluvt narcisussal vegig vltetem* sort Csokonai is felhasználta egyik versében, amelyről egyébként Debreczeni Attila és más kiváló debreczeni irodalomtörténészek igazolták, hogy – más versekkel együtt – valójában nem is Csokonai szerzeménye.

Az utolsó vszk.-ban fel kell hívni a figyelmet az *evem, iwam* elbeszélő múlt idejű, szabályos ikes ragozású alakokra, amelyek esetleg már a szöveg keletkezésének korában is kiveszőben voltak, archaikus megoldásnak számítottak, s a szerző talán csak a korabeli nyelvművelők kedvéért emelte be őket a művébe.

A pontokkal jelzett helyen a versből 9 szótagnyi rész elmaradt. Ezt Vargyas Lajos zenetörténeti módszerekkel igazolta, ám az 1. sz. szöveg párhuzamos helyéből is világosan kitűnik a hiány. Gyanakodhatunk másolási hibára (erről lásd fentebb), de az is elképzelhető, hogy a szerző rájött, hogy még nem fedezték fel a dohányt, s így nem tud írni róla. Ennek ellenére a mű nem tekinthető csonka versnek, ahogyan azt korábban Horváth János egyébként figyelemre méltóan megpendítette.

fcewerewzem e3 enekit nog bufulasimben ef nog

uigaffagimben

o3 fcen michal houaben o3 tarfafagnoc uidamoitataffaro

zoran dictus vdvorfi de ppapa

A szöveg záradéka az 1. sz. szövegben sajnos, nem köszön vissza, ám így is roppant gazdag következtetéseket tudunk levonni belőle.

Szent Mihály hava a korabeli terminológiában áprilist jelölte, így valószínűsíthető, hogy a vers egy április 26-án megtartott eseményre készült. A *fcen* hibás írásmódja egyébiránt ismét csak a szöveg scriptorának a Halotti beszéd szerzőjével való kapcsolatára utal (vö. *scen achscin*).¹

A *zoran dictus vdvorfi* jellegzetes 13-14. sz.-i dictusos

¹ Ezúton mondok köszönetet írásom lektorának, Tóth Valériának, aki erre az összefüggésre felhívta a figyelmemet.

név, amelynek előtagja etimológiailag nem áttetsző, deszemantizálódott (Juhász Dezső terminusával: elhomályosult) név: *zoran*, utótagja (*vdvorfi*) pedig talán eredetileg foglalkozást jelölő személynév, 'udvari (és más helyütt) szórakoztatást végző személy', alkalmassint azonban szóba jöhet a németből való tükörfordítás lehetősége is: *Hof + Mann*. A *de ppapa* a dunántúli város megjelölésével nyilvánvalóan a szerző születési és/vagy (korábbi) lakhelyére utal. A nagy kezdőbetűt helyettesítő szó eleji betűkettőzés a szerzőnek a szülővárosa iránti szeretetét, tiszteletét fejezi ki.

Mindezek alapján világosan megrajzolható a szerző nyelvi életrajzának színtere a Milánó—Pápa—Dunaújváros—Debrecen—Ózd által körülzárt térségben. Ennek pontosítása azonban még igen hosszadalmas kutatásokat igénylő feladat.